

واژه‌نامه‌ی چیستانی - تصویری

نویسنده: محمد هادی محمدی

تصویرگر: علی عامه‌کن

ناشر: نشر چیستا

گروه سنی: کودکان پیش‌دبستان و پایه‌ی اول تا سوم دبستان

درباره‌ی کتاب:

واژه‌نامه‌ی چیستانی - تصویری، یک کتاب مرجع برای گروه پایه‌ی پیش‌دبستان و سال‌های اول تا سوم دبستان است. در این کتاب، واژگان از زبان خود واژگان به کودک شناسانده می‌شوند. برای یادگیری بهتر مخاطب، از زبانی نرم و مهربان و تصویرهایی با رنگ‌های زنده بهره گرفته شده است تا کتاب برای کودک جذاب‌تر شود و بتواند ذهن او را بیش‌تر درگیر کند.

این واژه‌نامه، تصویری است. در برابر هر واژه، تصویر آن نیز آمده است تا به نیاز کودک برای برقراری رابطه میان تصویر و مفهوم پاسخ داده شود. چون کودکان زیر ده سال به کمک تصویرخوانی فکر می‌کنند.

از آن‌جا که این واژه‌نامه چیستانی هم هست، هر سرواژه به شکل یک چیستان تنظیم شده است که ذهن کودک را درگیر و هوش تحلیلی او را تقویت می‌کند. واژه‌نامه‌ی چیستانی - تصویری، به تقویت نیروی شنیداری (دقت در شنیدن و تحلیل شنیده‌ها) نیز یاری می‌رساند. در پایان کتاب همه‌ی سرواژه‌ها طبقه‌بندی شده‌اند. آشنایی با مفهوم طبقه‌بندی، به ایجاد نظم ذهنی کودک کمک می‌کند و برای تقویت درک علمی او نیز مفید است. در واژه‌نامه‌ی چیستانی - تصویری، واژگان به شکل هدفمند انتخاب شده‌اند. در بیش‌تر سرواژه‌ها و توضیح آن‌ها، به آموزش بهداشت، حفظ محیط زیست و صلح و پرهیز از خشونت توجه ویژه شده است.

توضیحات بیش‌تر:

تعریف کتاب مرجع: کتاب‌های مرجع کتاب‌هایی هستند که لازم نیست تمام آن‌ها را بخوانیم. از این کتاب‌ها برای یافتن پاسخ پرسش‌های مختلف استفاده می‌شود. کتاب‌های مرجع، یا اطلاعات موردنیاز مراجعه‌کننده را به شکل مستقیم در اختیار او می‌گذارند، مانند واژه‌نامه‌ها (لغت‌نامه‌ها یا فرهنگ لغت‌ها)، فرهنگ‌نامه‌ها (دایرة‌المعارف‌ها یا دانش‌نامه‌ها) و راهنماها (دست‌نامه‌ها)؛ یا منابع دیگری را که دارای اطلاعات مورد نیازش هستند، به او معرفی می‌کنند.

تعریف واژه‌نامه:

واژه‌نامه‌ها اطلاعات لازم را درباره‌ی واژه‌ها، عبارت‌ها و اصطلاح‌های یک یا چند زبان ارائه می‌دهند. واژه‌نامه‌ها ممکن است فارسی به فارسی، فارسی به انگلیسی، فارسی به عربی و... یا برعکس باشند.

کتاب‌های مرجع و واژه‌نامه‌ها کتاب‌هایی برای بلندخوانی نیستند. استفاده از این کتاب‌ها، روحیه‌ی جست‌وجوگری و پژوهش را در کودکان پرورش می‌دهد و تقویت می‌کند. همچنین آن‌ها را عادت می‌دهد تا برای دانستن پاسخ پرسش‌های‌شان تنها به حدس و گمان خود یا دیگران بسنده نکنند و با استفاده از کتاب‌های مناسب و معتبر مرجع برای گروه سنی خود، درست‌ترین پاسخ را بیابند و به دانش و گنجینه‌ی واژگان خود بیافزایند.

در این دست‌نامه مجموعه‌ای از فعالیت‌ها که می‌توان در ارتباط با کتاب واژه‌نامه‌ی چيستانی تصویری برای کودکان پیش‌دبستان تا پایه‌ی سوم دبستان اجرا کرد، آورده شده‌اند. آموزگاران و مربیان می‌توانند با در نظر گرفتن پایه‌ی تحصیلی کودکان و توانایی آن‌ها، هر یک از فعالیت‌ها را که مناسب تشخیص می‌دهند در کلاس اجرا کنند.

در هر فعالیت آموزگار یا مربی به انتخاب خود تعدادی برگه‌ی سرواژه به کودکان می‌دهد. بهتر است در هر فعالیت از انواع سرواژه‌ها: گیاهان، جانوران، افزارها،

شغل‌ها، پدیده‌های طبیعی و اندام‌های بدن متناسب با موضوع درس کلاسی یا کتاب‌هایی که در کلاس خوانده می‌شوند، استفاده شود به شکلی که در پایان کار با واژه‌نامه تمام واژه‌ها استفاده شده باشند.

در فعالیت‌هایی که از نمادکارت‌ها به جای سرواژه‌ها استفاده می‌شود، می‌توان با کمک خود کودکان نمادکارت‌هایی را با نقاشی یا کلاژ یا سایر روش‌ها آماده و هنگام فعالیت از همان تصاویر استفاده کرد (نمونه‌هایی از این نمادکارت‌ها همراه دست‌نامه ارائه شده‌اند).

بدین ترتیب کودکان تصویر ذهنی‌شان را از یک افزار، پدیده‌ی طبیعی، جانور یا گیاه نشان می‌دهند، هرچند ممکن است این تصاویر با واقعیت متفاوت باشند. این کتاب برای فعالیت‌های فردی در خانه (کودک با مادر یا پدر یا هر دو) و فعالیت‌های گروهی و جمعی در مدرسه یا کتاب‌خانه مناسب است. از این کتاب می‌توان در کشورهای فارسی‌زبان افغانستان و تاجیکستان هم استفاده کرد.

فعالیت‌های کتاب واژه‌نامه‌ی چیستانی - تصویری

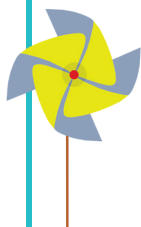
فعالیت ۱- طبقه‌بندی

هدف: درک مفهوم طبقه‌بندی

آنچه نیاز دارید: برگه‌های سرواژه‌های نوشته‌شده به تعداد دانش‌آموزان

روش کار:

- به هر دانش‌آموز یک برگه‌ی سرواژه بدهید.
- از نخستین دانش‌آموز بخواهید سرواژه‌ی خود را بخواند و در یک جای مشخص بایستد یا بنشیند.
- به همین ترتیب هر دانش‌آموز برگه‌ی خود را بخواند و بگوید فکر می‌کند کنار چه کسی یا کسانی باید بایستد یا بنشیند و چرا؟ (طبقه‌بندی گیاهان، جانوران، پدیده‌های طبیعی و...) اگر به طور اتفاقی چند سرواژه‌ی اول

همگی به یک گروه تعلق داشته باشند، کمی برای کودکان دشوار خواهد شد و نیاز است مربی در گروه‌بندی‌ها به کودکان کمک کند.

- در پایان توضیح دهید که قرار گرفتن چیزهای شبیه به هم در یک جا را طبقه‌بندی می‌گویند.

پیشنهاد: از همه‌ی گروه‌های طبقه‌بندی گیاهان، جانوران، افزارها، شغل‌ها، پدیده‌های طبیعی و اندام‌های بدن استفاده کنید. این کار سبب درک دقیق‌تر دانش‌آموزان از مفهوم طبقه‌بندی می‌شود.

فعالیت ۲- حدس زدن سرواژه از روی توضیح

هدف: شناسایی واژگان

آن‌چه نیاز دارید: پاکت توضیح هر سرواژه به تعداد گروه‌ها (پس از انتخاب سرواژه‌ها، توضیح آن‌ها را از متن کتاب بدون ذکر خود سرواژه روی کاغذهایی بنویسید و در پاکت قرار دهید).

برای مثال:

«ساخته‌ی دست آدم‌ها هستم تا صدای‌شان را چند برابر بلندتر کنم و به گوش همگان برسانم.»

«میوه‌ی گیاهی هستم که گل‌های زرد دارد. با من خوراکی‌های خوش‌مزه می‌پزند. یک گونه‌ی من حلواپی نام دارد. قصه‌ی آن پیرزنی را که در دل من پنهان می‌شود و از دست شیر و گرگ نجات می‌یابد، شنیده‌ای؟»

این فعالیت برای پایه‌هایی است که خواندن بلد باشند.

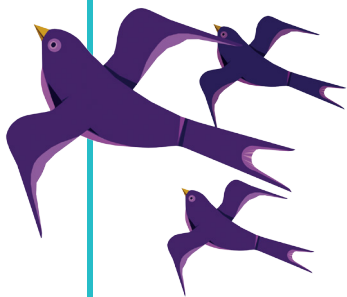
روش کار:

- به هر گروه یک پاکت بدهید و از آن‌ها بخواهید نوشته‌ی درون پاکت را با دقت بخوانند و بنویسند این نوشته مربوط به چه سرواژه‌ای است.

- هر گروه نوشته‌ی خود را بلند بخواند و نام سرواژه‌ی آن را بگوید.

- هر گروه سرواژه‌ی انتخابی خود را با سرواژه‌ی کتاب مقایسه

کند و یک بار دیگر سرواژه‌ی درست را بخواند.

فعالیت ۳- چیستان

هدف: شناسایی واژگان، درک مفاهیم و پرورش تصویرهای ذهنی

آن چه نیاز دارید: پاکت حاوی سرواژه یا تصویر آن به تعداد گروه‌ها (انتخاب سرواژه‌ها از کتاب واژه‌نامه‌ی چیستانی و از انواع گوناگون آن، گیاه، جانور، شغل، افزارها و... باشد) / کاغذهای کوچک به تعداد گروه‌ها

روش کار:

- به هر کدام از گروه‌ها یک واژه درون پاکت بدهید. اگر کودکان بلد نیستند تصویر سرواژه را به آن‌ها می‌دهیم. در پیوست این دست‌نامه کارت‌های تصویری کوچکی به عنوان نمونه برای این منظور گذاشته شده است.
- افراد گروه باید برای آن واژه یک چیستان طراحی کنند. سپس نماینده‌ی گروه چیستان را می‌گوید و افراد گروه‌های دیگر پاسخ چیستان را حدس می‌زنند.
- پس از این‌که درست حدس زدند، همه‌ی کلاس بار دیگر و با صدای بلند واژه را بیان می‌کنند.
- سپس از روی واژه‌نامه توضیح آن واژه را بلندخوانی کنید.

فعالیت ۴- نوشتن توضیح یا کشیدن تصویر برای یک سرواژه

هدف: تقویت مهارت‌های نوشتاری، مهارت‌های دست‌ورزی و نقاشی

آن چه نیاز دارید: کارت سرواژه به تعداد گروه‌ها / کاغذهای کوچک به تعداد گروه‌ها/ مداد رنگی، مداد شمعی و... به تعداد گروه‌ها

روش کار:

- به هر گروه یک سرواژه بدهید. گروه سرواژه را بخواند، برای آن تصویری بکشد یا مشابه روشی که در واژه‌نامه برای توصیف به کار رفته است توضیح

کوتاهی درباره‌ی آن بنویسد.

- هر گروه، سرواژه و نوشته‌ی خود را برای دیگران بخواند و تصویر سرواژه‌ی خود را به گروه‌های دیگر نشان دهد.
- هر گروه نوشته و تصویر خود را با سرواژه‌ی کتاب واژه‌نامه مقایسه کند و نوشته‌ی واژه‌نامه

را هم بلند بخواند.

این فعالیت را می‌توان با فعالیت پیشین ادغام کرد.

فعالیت ۵- ساخت جورچین (پازل) تصویری

هدف: تقویت سواد بصری، پرورش تصویرهای ذهنی، شناخت واژگان و مفاهیم
آنچه نیاز دارید: تصویر سرواژه در ابعاد حدود A4 یا A5 به تعداد گروه‌ها
روش کار:

- از قبل تصاویر سرواژه‌ها را از مجله‌ها، روزنامه‌ها، اینترنت و... پیدا کنید، یا آن‌که تصاویر سرواژه‌ها را از کتاب واژه‌نامه کپی یا نقاشی کنید.
- تصاویر را با قیچی به چند تکه تقسیم کنید و قطعات مربوط به هر سرواژه را درون یک پاکت بگذارید و به گروه‌ها بدهید.
- از کودکان بخواهید تکه‌ها را با دقت نگاه کنند و آن‌ها را طوری کنار هم بچینند که جورچین کامل شود و تشکیل یک سرواژه‌ی تصویری بدهد.
- هر گروه سرواژه‌ی تصویری خود را از واژه‌نامه پیدا کند و توضیح آن را بلند بخواند (در مقطع پیش‌دبستان و پایه‌ی اول که کودکان هنوز نمی‌توانند درست بخوانند، آموزگار به کودکان تصویر را در واژه‌نامه نشان می‌دهد و توضیح آن را از روی کتاب می‌خواند).

توجه کنید که هدف از این فعالیت سریع‌تر ساختن پازل نیست. هدف این است که همه‌ی گروه‌ها کار خود را تمام کنند و با واژه‌های جدید آشنا شوند. آموزگار یا مربی می‌تواند ابتدا از شکل‌های ساده شروع کند و به تدریج به شکل‌های

پیچیده‌تر برسد. به این شیوه تا پایان سال می‌توان همه‌ی واژه‌های واژه‌نامه را با کودکان کار کرد.

در مدارس می‌توان این روش را در آموزش درس‌های دیگر نیز به کار گرفت و به این ترتیب آموزش دروس گوناگون را به هم پیوند زد.

فعالیت ۶- اجرای پانتومیم

هدف: تقویت مهارت‌های حرکتی، تقویت قدرت بیان بدن
آن‌چه نیاز دارید: پاکت‌های حاوی سرواژه‌ها به تعداد گروه‌ها
روش کار:

ابتدا مفهوم پانتومیم، پانتومیم فردی و گروهی، اغراق در پانتومیم و نشان دادن جزئیات یک سرواژه با حرکات بدن را بیان کنید.

- به هر گروه یک یا چند سرواژه بدهید.
- هر گروه باید سرواژه‌های خود را با حرکات‌های بدن و بدون کلام برای گروه‌های دیگر اجرا کند.
- گروه‌های دیگر باید پاسخ سرواژه‌ها را حدس بزنند.

پیشنهاد: یک سرواژه را یک کودک می‌تواند اجرا کند. اما اجرای برخی از سرواژه‌ها به شکل گروهی بسیار جذاب‌تر و هیجان‌انگیزتر است مانند سرواژه‌ی هزارپا که چند کودک با استفاده از دست و پاهای خود هزارپا را نشان می‌دهند یا میز که چهار کودک می‌توانند یک میز تشکیل دهند یا درخت که چند کودک می‌توانند تنه و شاخه‌ها و برگ‌های آن را نشان دهند.

فعالیت ۷- بازی مشابه اسم‌فامیل با استفاده از واک‌های مختلف

هدف: شناخت الف‌با، آشنایی با مفهوم طبقه‌بندی
آن‌چه نیاز دارید: برگه‌های جدول‌بندی شده با عنوان گیاه، جانور، افزار، پدیده‌ی طبیعی و... به تعداد گروه‌ها

روش کار:

- به هر گروه یک برگه جدول همراه با واک مورد نظر بدهید.
- به کودک بگویید به واژه‌نامه‌ی چیستان‌ی نگاه کند و با استفاده از آن، سرواژه‌هایی را که برای مثال با واک «م» آغاز می‌شود، پیدا کند و در جدول بنویسد.
- بهتر است هر دو گروه یک واک مشترک داشته باشند. برای نمونه برای دو گروه واک «س» و برای دو گروه دیگر واک «ج»، تا کودکان جدول خود را با گروه دیگر مقایسه کنند و گنجینه‌ی واژگان خود را گسترش دهند.
- در این‌جا برای نمونه دو واک «م» و «پ» آورده شده است.
- توجه کنید که هدف رقابت و برنده شدن گروهی که سریع‌تر جدول را پر کرده، نیست. بلکه هدف جست‌وجو در واژه‌نامه و گسترش دایره‌ی واژگان کودکان است.

جدول با واک «م»

نام گیاه	نام جانور	نام افزار	اندام بدن	پدیده‌ی طبیعی
موز	موش	میز	مغز	ماه

جدول با واک «پ»

نام گیاه	نام جانور	نام افزار	اندام بدن	شغل
پسته	پنگوئن	پالتو	پا	پزشک

فعالیت ۸- پازل واکه

هدف: شناخت واکه‌ها و نوشتار واژگان، آشنایی با واژه‌ها و مفاهیم،
آنچه نیاز دارید: پاکت‌های حاوی واکه‌های جداگانه‌ی یک سرواژه به
تعداد گروه‌ها

روش کار:

- به هر گروه یک پاکت بدهید که در آن واکه‌های یک واژه به طور جداگانه آمده است. برای مثال در دو جدول زیر واکه‌های به هم ریخته‌ی واژه‌های «بادنجان» و «پنجره» آمده است. این واکه‌ها را بگرد و واکه‌های هر واژه را درون یک پاکت قرار دهید.

ج	ن	ب	د	ا	ن
---	---	---	---	---	---

ن	پ	ج	ه	ر
---	---	---	---	---

- هر گروه باید واکه‌های پاکت خود را کنار هم بچیند و یک واژه بسازد. سپس هر واژه را از واژه‌نامه پیدا کنید و توضیح آن را برای کلاس بلندخوانی کنید. این فعالیت برای پایه‌هایی است که با حروف الفبا آشنا باشند.

فعالیت ۹- ترتیب الفبایی

هدف: آشنایی با الفبا و ساختار یک واژه‌نامه
آنچه نیاز دارید: پاکت سرواژه‌های الفبایی به تعداد گروه‌ها/نماکارتهای
سرواژه‌ها به تعداد دانش‌آموزان

روش کار:

- به هر گروه یک پاکت بدهید و از آن‌ها بخواهید سرواژه‌های خود را به ترتیب الفبایی بچینند. بهتر است نوع چینش ستونی باشد. به کودکان توضیح دهید

هرگاه دو حرف آغازین یکسان داشته باشیم، واژه‌ها بر اساس حرف دوم مرتب می‌شوند. این فعالیت برای پایه‌هایی است که همه‌ی حروف را بلد باشند.

شیوه‌ی دیگر:

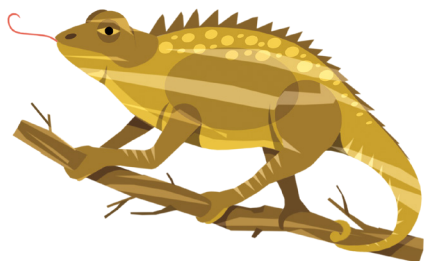
به هر دانش‌آموز یک نماد کارت بدهید و از آن‌ها بخواهید به ترتیب الفبایی کنار هم بایستند. ممکن است کلاس شلوغ باشد، اما پیدا کردن جا برای ایستادن هر دانش‌آموز، بسیار لذت‌بخش و هیجان‌انگیز است. می‌توان این فعالیت را در حیاط مدرسه هم انجام داد.

به کودکان توضیح دهید که واژه‌ها در هر واژه‌نامه‌ای به ترتیب حروف الفبا مرتب می‌شوند تا بتوان به آسانی آن‌ها را یافت، پس آشنایی با ترتیب حروف الفبا برای شناخت روش کار با واژه‌نامه‌ها و کتاب‌های مرجع ضروری است. می‌توانید درباره‌ی ویژگی‌های کتاب‌های مرجع با کودکان صحبت کنید.

فعالیت ۱۰- اجرای آوای جانوران، پدیده‌های طبیعی و افزارها

هدف: جلب توجه کودکان به صداها و پیرامون‌شان و یادگیری بیان واک‌ها
آنچه نیاز دارید: پاکت سرواژه‌های یک جانور، یک پدیده‌ی طبیعی و یک افزار
به تعداد گروه‌ها (یعنی هر گروه آوای واژه‌های گوناگون را بیان می‌کند)
توجه: سرواژه‌هایی را انتخاب کنید که کودکان بتوانند آوای آن‌ها را اجرا کنند.
روش کار:

این فعالیت می‌تواند فردی، گروهی و جمعی باشد. برای نمونه هر کودک می‌تواند به تنهایی آوای چند سرواژه‌ی متفاوت را اجرا کند، یا با انتخاب چند سرواژه از طرف مربی، کودکان به صورت گروهی یا دسته‌جمعی اجرای آواها را انجام دهند.

فعالیت ۱۱- بیان ترتیبی آواها

هدف: شناخت آواها و واک‌ها، افزایش تمرکز، ایجاد فضای شاد و پرنشاط

روش کار: بچه‌ها دایره‌ای تشکیل می‌دهند؛ مربی یا آموزگار هم در کنار بچه‌ها می‌ایستد. مربی یک آوا را برای اولین نفر بیان می‌کند. او برمی‌گردد و آن آوا را به نفر بعد می‌گوید در حالی که خودش نیز هم‌چنان به تکرار آوا ادامه می‌دهد. نفر

بعد هم آن آوا را برای دیگری تکرار می‌کند و همین‌طور ادامه می‌یابد. وقتی حرکت آوا به نیمه‌های دایره رسید، مربی آوای دیگری را به نفر اول می‌گوید و بازی به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند. هر نفر باید دقت کند که درست زمانی که آوای جدید به او می‌رسد، آوایش را عوض کند و به نفر بعد انتقال دهد.

فعالیت ۱۲- ساخت داستان و املانویسی آن

هدف: تمرین کار گروهی، تمرین استفاده از امکانات محدود توسط همه‌ی دانش‌آموزان، تقویت مهارت‌ها و خلاقیت‌های نوشتاری

آن‌چه نیاز دارید: کتاب واژه‌نامه‌ی چیستانی (گاهی در کلاس‌ها معمولاً بیش از یک جلد واژه‌نامه موجود نیست بنابراین می‌توانید از روش زیر استفاده کنید).

روش کار:

- دانش‌آموزان را گروه‌بندی کنید.
- هر ماه یک گروه داوطلب شود و واژه‌نامه را به دقت ببینند، بخوانند، واژه‌های در پیوند با هم را پیدا کنند و توضیحات واژه‌ها را بخوانند. مانند: آب، باد، دانه، آشیانه، برگ، بلبل، گنجشک، درخت، شانه‌به‌سر و ...
- با این سرواژه‌ها یک داستان درباره‌ی گیاهان یا پرندگان بنویسند و در کلاس بخوانند.

• در پایان به کمک دانش‌آموزان داستان را ویرایش کنید و آن را به عنوان املا

برای دانش‌آموزان بخوانید تا بنویسند.

مثال بالا می‌تواند نمونه‌ای از پیوند بین واژه‌نامه و درس علوم در بخش پرندگان و گیاهان و نیز درس ادبیات باشد. شما هم می‌توانید با خلاقیت خود روش‌های گوناگون دیگری را به کار گیرید.

